

Archeologienota

Heusden (Destelbergen) – Hooistraat

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/188

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	16
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	25
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	25
3	Samenvatting.....	27
4	Bibliografie	28
4.1	Publicaties	28
4.2	Websites	28
5	Bijlagen	29
5.1	Archeologische periodes	29
5.2	Plannenlijst	29
5.3	Fotolijst.....	30

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017K260

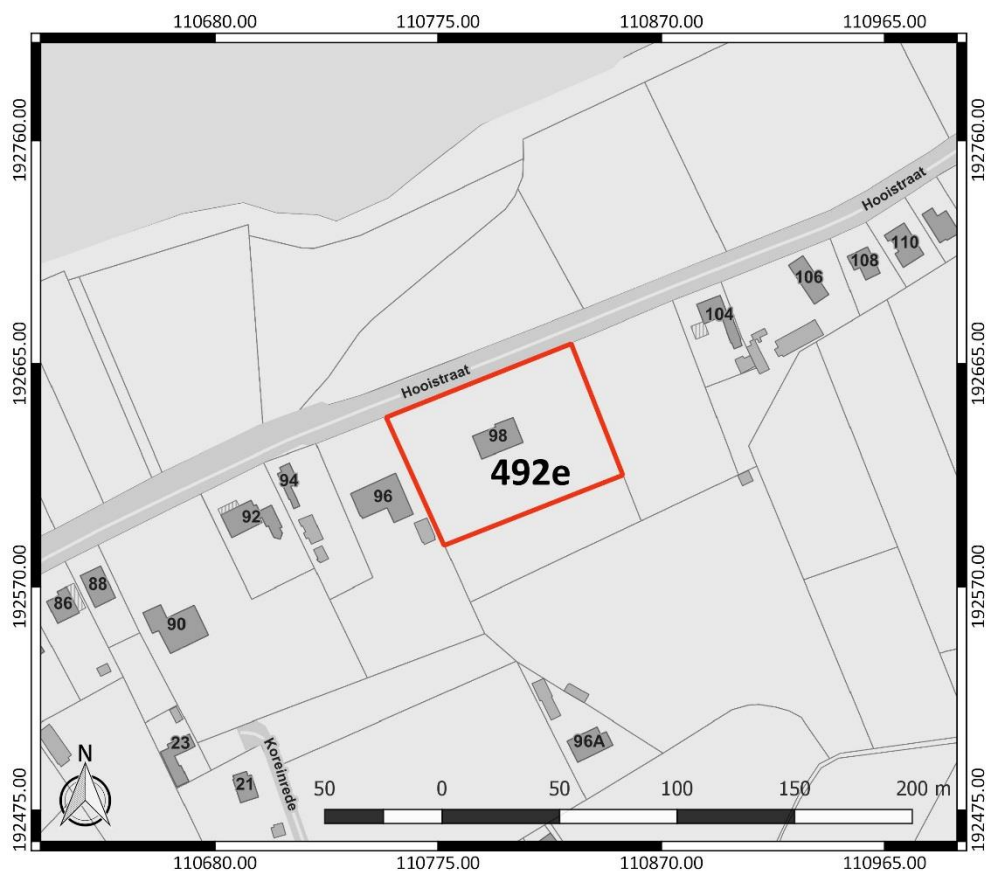
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Destelbergen, Heusden, Hooistraat, Stapsteen/Prinsenkouter

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 110832, 192674
- 110854, 192618
- 110778, 192588
- 110753, 192642

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Heusden 1, Afdeling 4, sectie A, nummer 492e (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4991 m²

Topografische kaart:

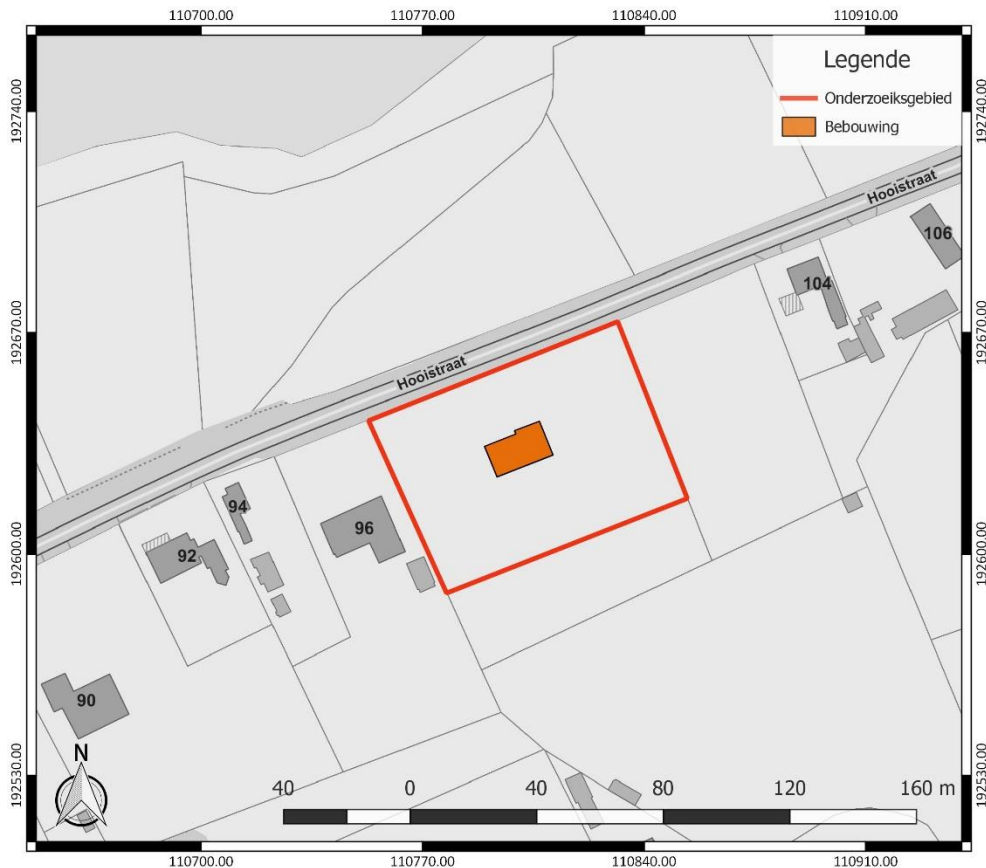

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 18/12/2017 – 20/12/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: Er bevindt zich een gebouw ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart met aanduiding van de bestaande bebouwing (oranje) binnen het onderzoeksgebied (rood).
Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

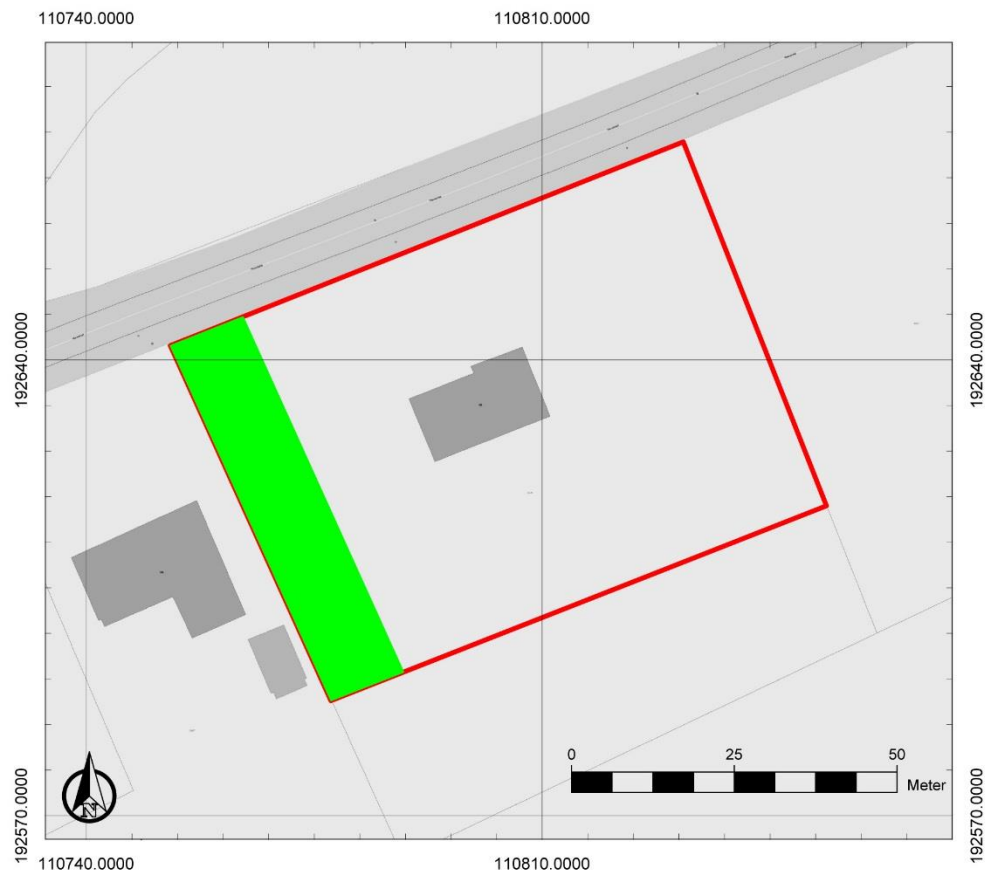
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: aan de westelijke zijde van het onderzoeksgebied wordt een bouwvrije strook voorzien van 12 m. In het kader van de verkavelingsvergunning worden in deze zone geen bodemingrepen voorzien.

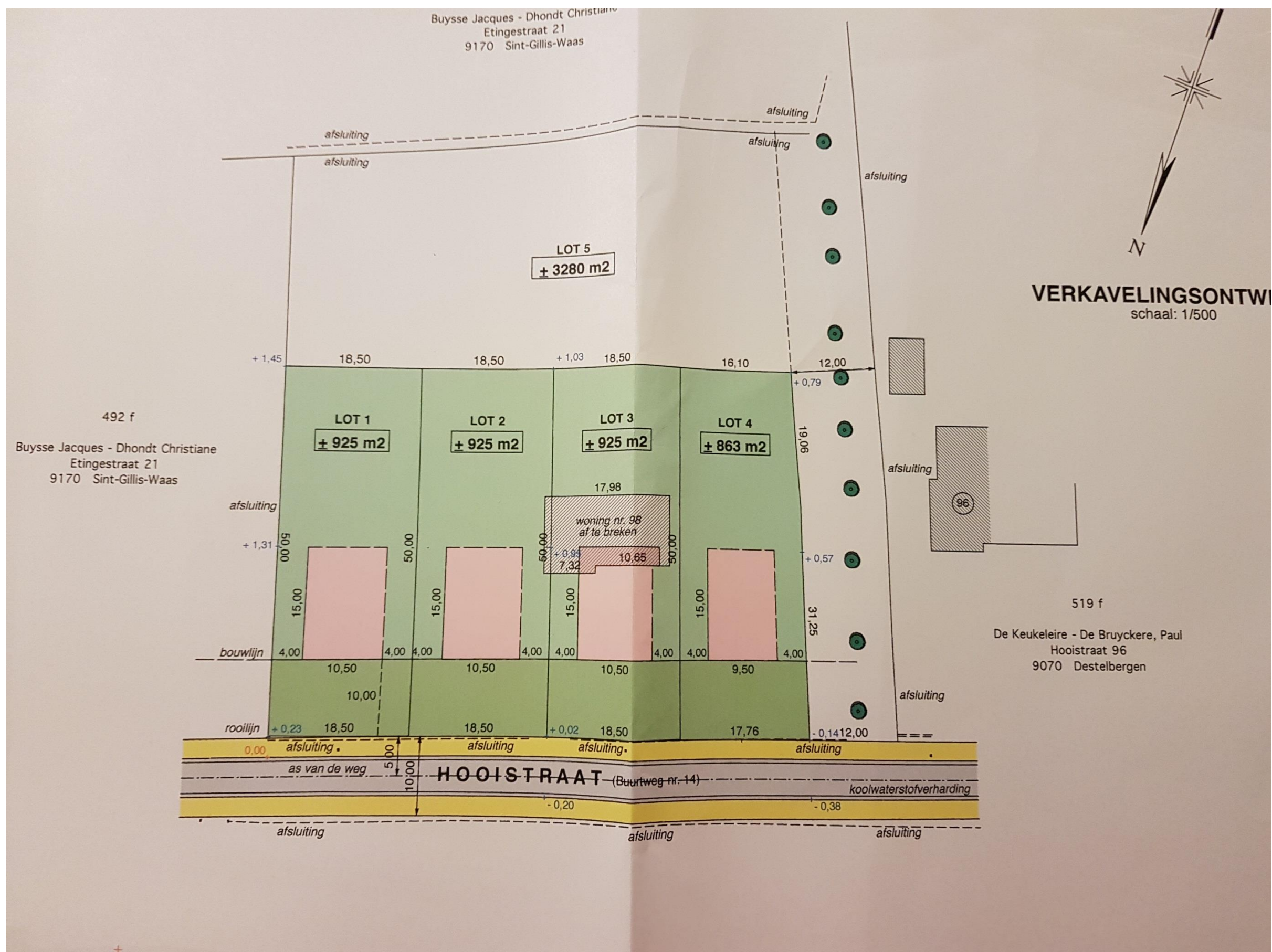

Figuur 4: Aanduiding van de bouwvrije strook (groen) binnen het onderzoeksgebied (rood), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit 5 loten, waarvan er 4 verkaveld worden (Figuur 5). Lot 5 wordt afgesplitst. Hier worden in het kader van de geplande vergunningsaanvraag geen werken gepland. De bouwvrije zone aan de westelijke zijde van het onderzoeksgebied bedraagt 12 m.

De bouwloten grenzen aan reeds bestaande wegenis. De aanleg van woningen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderde worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, liggen in het kader van de verkaveling nog niet vast. Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen door de inzet van zware machines, die een negatieve invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

Figuur 5: Verkavelingsplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de figuratieve kaart van Heusden door Philippe Benthuis (1717-1729), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

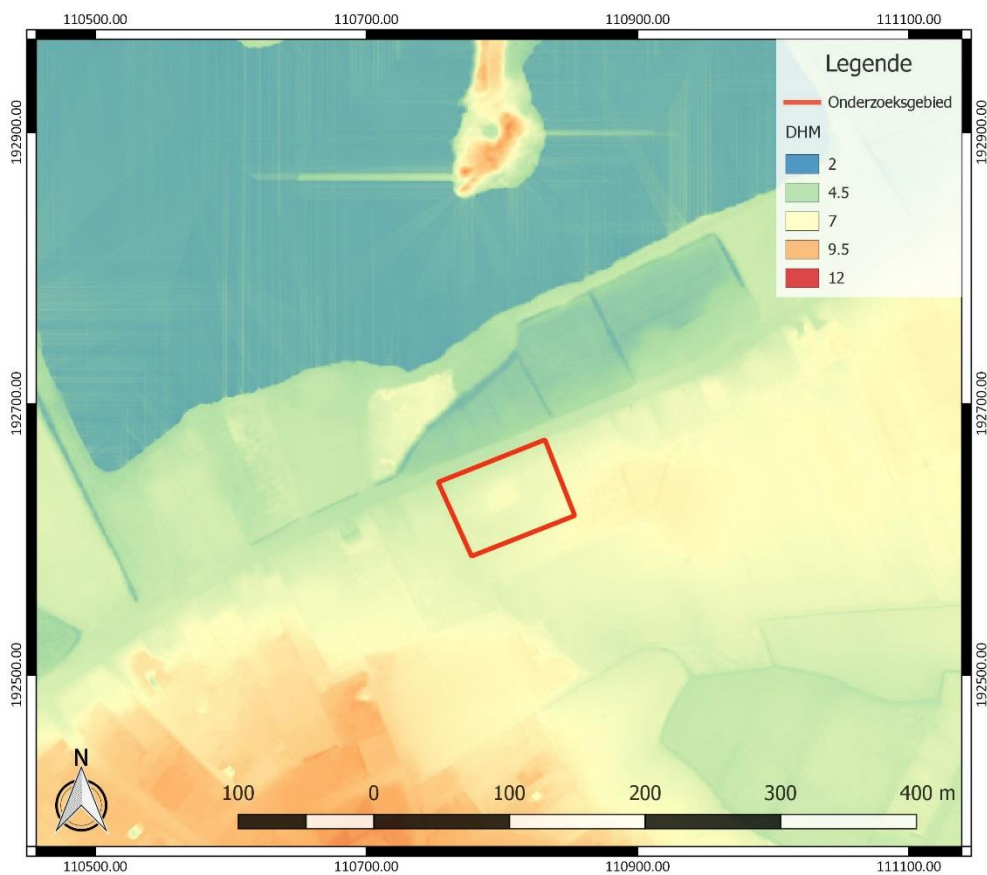
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

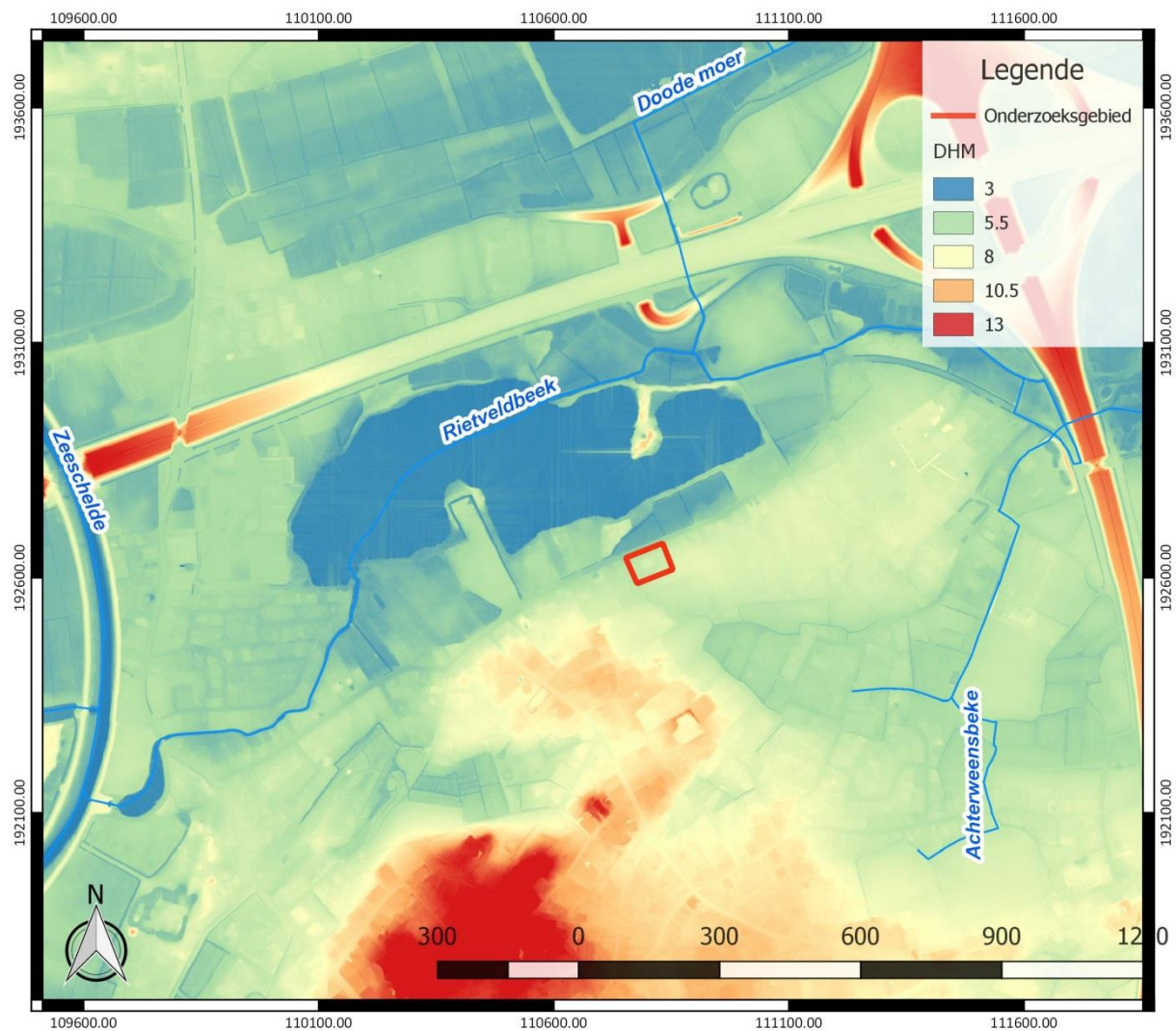
Het onderzoeksgebied is gelegen ten noordoosten van het centrum van Heusden tussen de Koreinrede in het zuidwesten en langs de Hooistraat in het noordnoordwesten (Figuur 6). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woonuitbreidingsgebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Ten noorden en ten westen stroomt de Rietveldbeek en ten noordnoordoosten de Doode moer. Ten oosten is de Prince Meerschboschbeek gesitueerd en ten zuidoosten de Achterweensbeke. Verder ten westen loopt de Schelde (Figuur 8).

Figuur 6: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

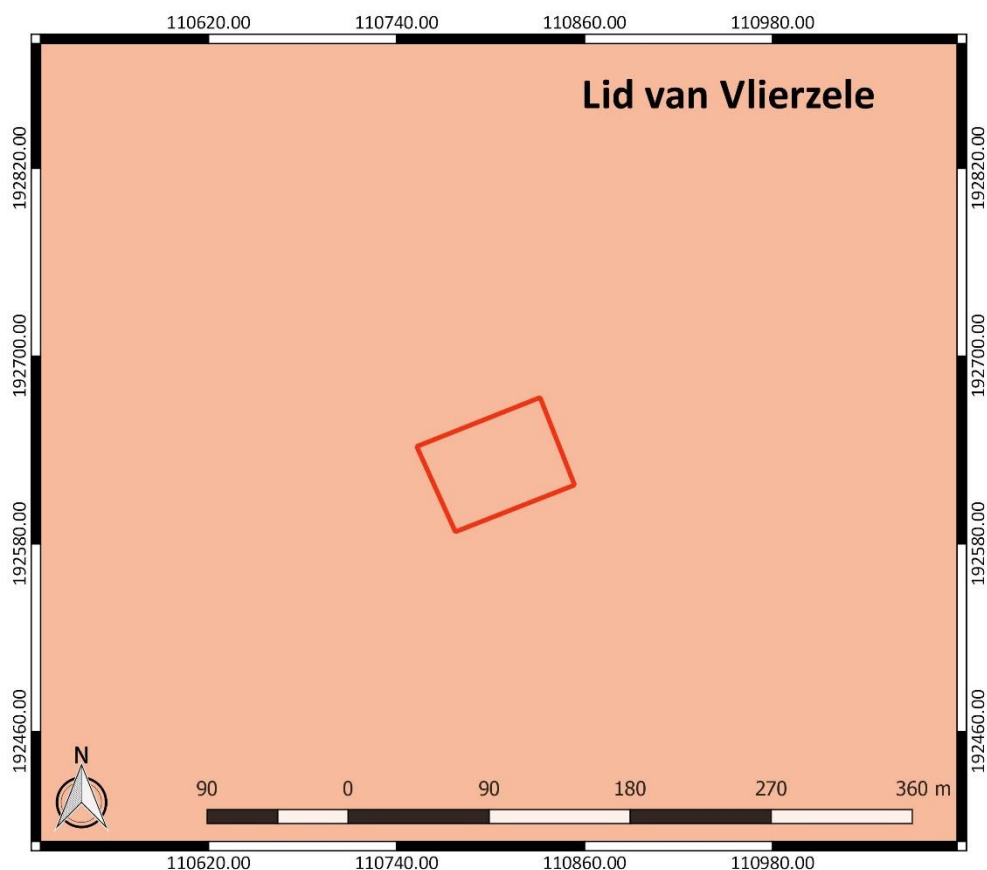
Figuur 9: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Heusden tot de alluviale Scheldevallei. Het oude Scheldemeandergebied in het noorden van Heusden is gekend als de Damvallei. Het is een laagveenmoerasgebied met poelen en vijvers ontstaan door turfwinning en noord-zuidgerichte landduinen, die ontstaan zijn door laatglaciale zandverstuivingen.³ Deze alluviale vlakte van de Schelde is gelegen op een gemiddelde hoogte van 6 m TAW en vertoont grote meanderende bochten in haar verloop. De bochten of oeverwalafzettingen worden gekenmerkt door opeenvolgende zandige “ruggen” en kleiige of venige (moeras-)kommen.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de rand van een kleine verhevenheid in het landschap (Figuur 7), op een hoogte van 5,9 tot 6,8 m TAW (Figuur 9). Het grenst ten noorden aan een laagveenmoerasgebied met poelen en vijvers, ontstaan door turfwinning.⁵

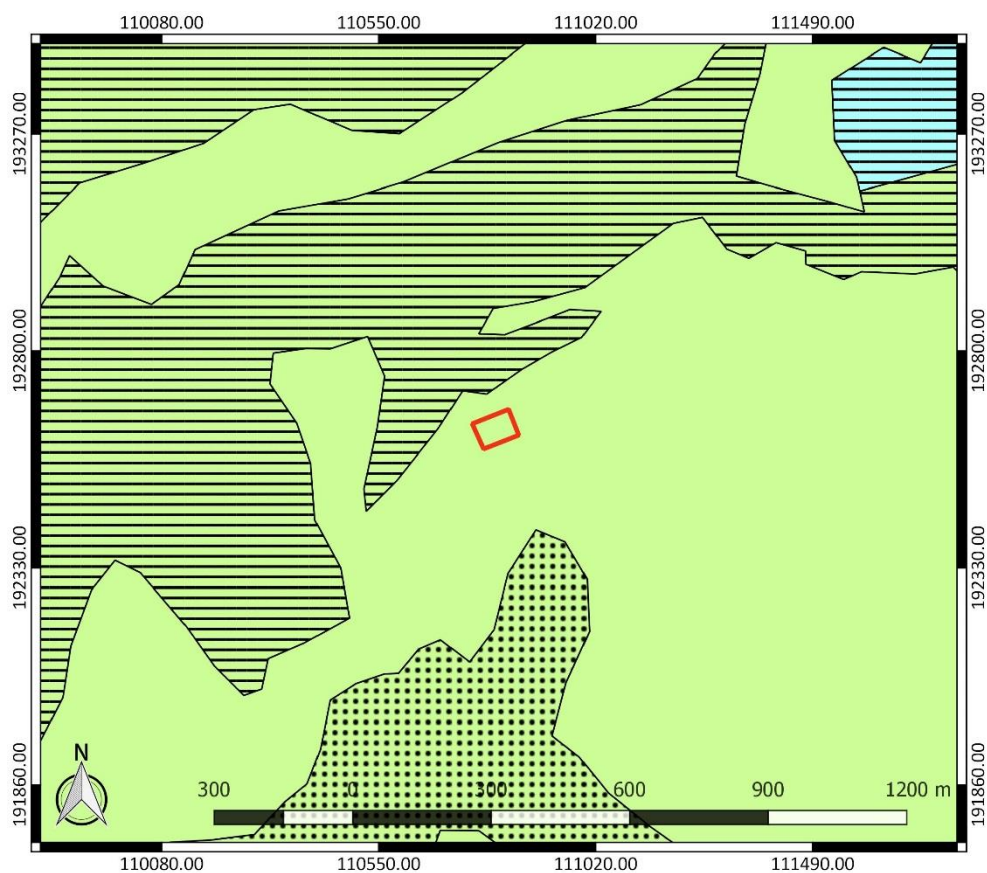
³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Heusden [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121347> (geraadpleegd op 18 december 2017)

⁴ Haecon/De Moor 2000, 6

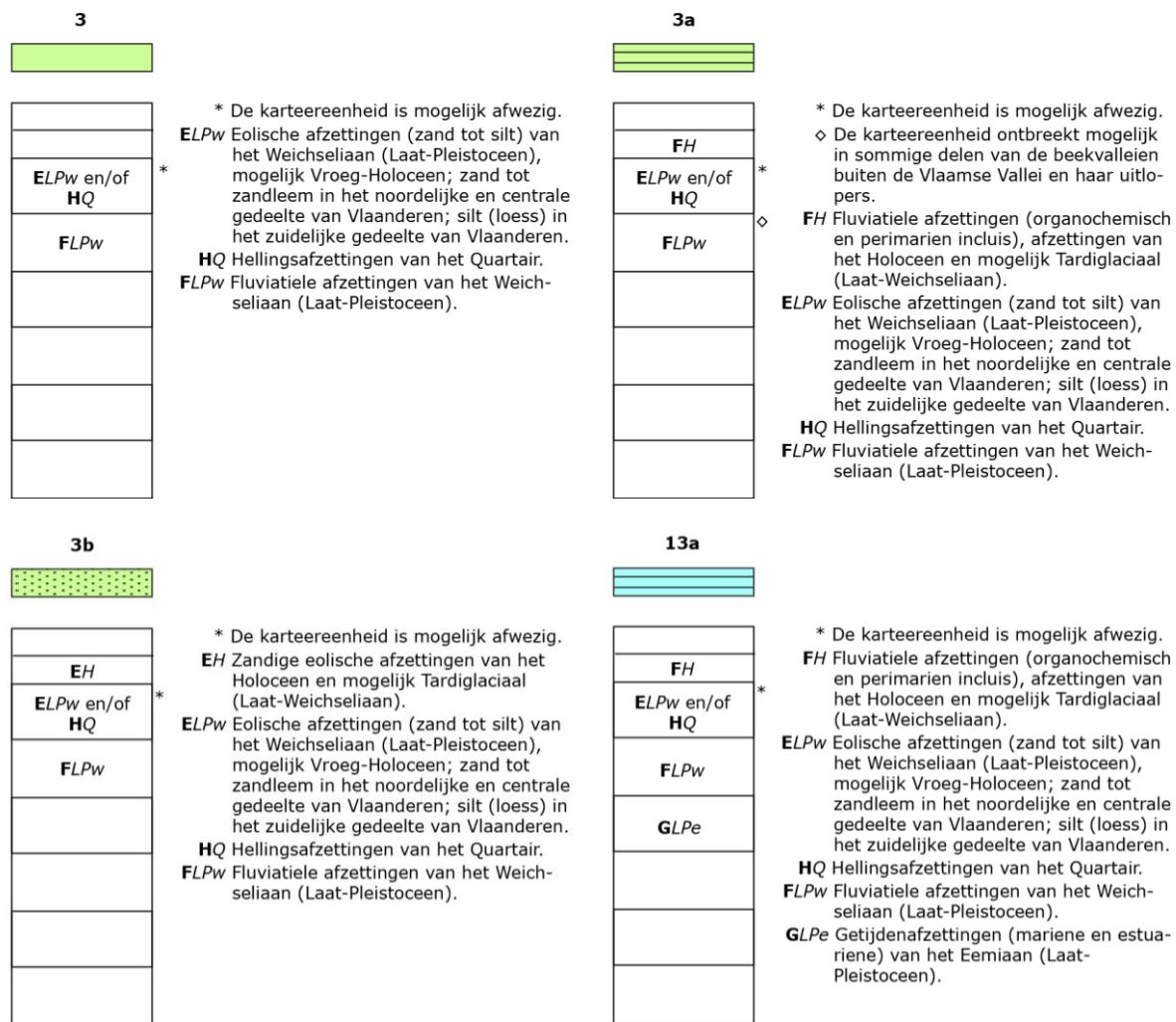
⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Heusden [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121347> (geraadpleegd op 20 december 2017).

Figuur 10: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 11: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 12: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

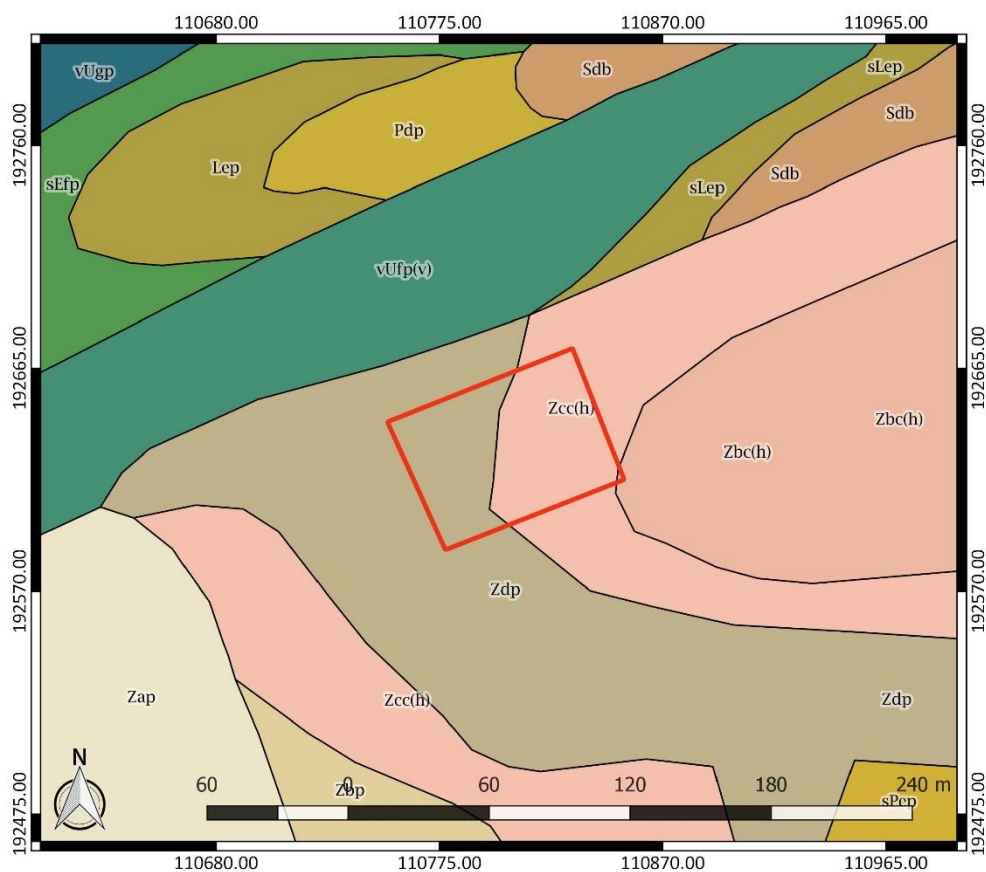
De tertiaire ondergrond (Figuur 10) bestaat uit het Lid van Vlierzele, dat gekenmerkt wordt door groen tot grijsgroen fijn zand, dat soms kleihoudend is. Plaatselijk komen dunne zandsteenbankjes voor, die glauconiet- en glimmerhoudend zijn.⁶

De quartairgeologische kaart (Figuur 11) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In de omgeving treffen we tevens jongere fluviale afzettingen (gearceerd) of zandige eolische afzettingen (gestippeld) van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) aan. Ten noordoosten zijn blauw gearceerd nog getijdenafzettingen van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen) weergegeven onder de reeds genoemde afzettingen.⁷

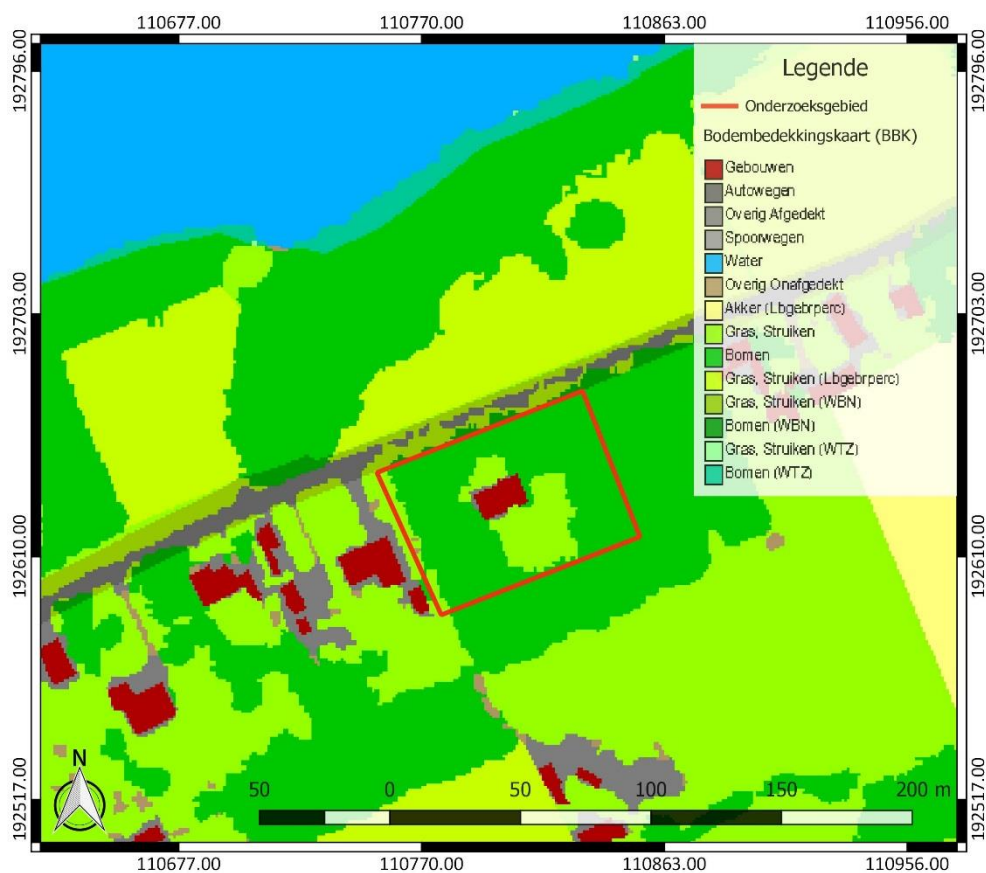
De bodemkaart (Figuur 13) geeft aan dat in het westen van het onderzoeksgebied een matig natte zandbodem zonder profiel (Zdp) te verwachten is. In het oosten van het terrein treffen we volgens de kaart een matig droge zandbodem (Zcc(h)) en in het uiterste zuidoosten een droge zandbodem (Zbc(h)) met sterk gevlekte, verbrokkelde of discontinue textuur B horizont.

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 14: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied is op de bodemgebruikskaat een gebouw te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 14). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6).

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Archeologische vondsten wijzen op een vroege bewoning van Heusden tijdens het neolithicum en de bronstijd. De etymologische oorsprong van de plaatsnaam Heusden kan minstens tot het 1ste millennium v. Chr. teruggevoerd worden. Er wordt dan ook verondersteld dat er toen reeds nederzettingen in de gemeente gevestigd waren. Heusden zou namelijk afkomstig zijn van de prehistorische nederzettingnaam "Kusidhinion", een afgeleide van de persoonsnaam "Kusidhinos".⁸

De eerste vermelding als "Husdine" gaat terug tot de periode tussen 1019 en 1030. Heusden zou aan de Sint-Baafsabdij hebben toebehoord. Nadien kwamen er eigen heren. Een eerste woonkern bevond zich in het zuidwesten van de gemeente. Een tweede, belangrijkere kern situeerde zich in het noorden, in de Damvallei aan de oude Scheldemeander. Daar kwam het kasteel van Heusden of "Heusdongen" tot stand. Het behoorde toe aan de heren van Heusden en burggraven van Gent. De oudste gekende heer van Heusden was Anselm (1067). In 1212 werden de burggraven van Gent tevens heren van Heusden door het huwelijk van Beatrix van Heusden met Zeger III, burggraaf van Gent. Vervolgens werd de zetel van het burggraafschap Gent overgeplaatst naar de burcht van Heusden. In 1280 kwamen de bezittingen en rechten van de burggraven van Gent in het bezit van het huis van Zottegem en in 1299 stond Hugo van Zottegem het burggraafschap af aan Robrecht van Béthune. De heerlijkheid Heusden kwam opeenvolgend in handen van het huis van Antoing, van Melun (1327-1715) en van Rohan (1715-1790). De heerlijkheid zou tot het einde van het Ancien Regime toebehoren aan de burggraven van Gent en afhangen van de kasselrij van de Oudburg van Gent.⁹

Op een figuratieve kaart van Heusden, opgesteld door landmeter Philippe Benthuy (1717-1729), is het onderzoeksgebied gelegen in "den Stijlvoordewijk", langs de weg die reeds overeenstemt met de huidige Hooistraat (Figuur 15). Het onderzoeksgebied is onbebouwd. Ten noorden ligt een gebied dat als "De Hoye" wordt aangeduid. Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is dit gebied aangegeven als grasland (Figuur 16 en Figuur 17). Het onderzoeksgebied situeert zich op deze kaart deels binnen het grasland, deels binnen akkerland en de Hooistraat loopt door het terrein. Dit is waarschijnlijk te wijten aan een fout in de georeferentie van de kaart. Het onderzoeksgebied moet waarschijnlijk iets zuidelijker gesitueerd worden, ten zuiden van de Hooistraat. Mogelijk bevindt de bebouwing die ten zuiden van de Hooistraat te zien is, zich deels binnen het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noordoosten van de historische dorpskern van Heusden, op enige afstand ervan. Ten zuiden en ten zuidwesten zijn voornamelijk bossen gesitueerd.

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Heusden [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121347> (geraadpleegd op 19 december 2017)

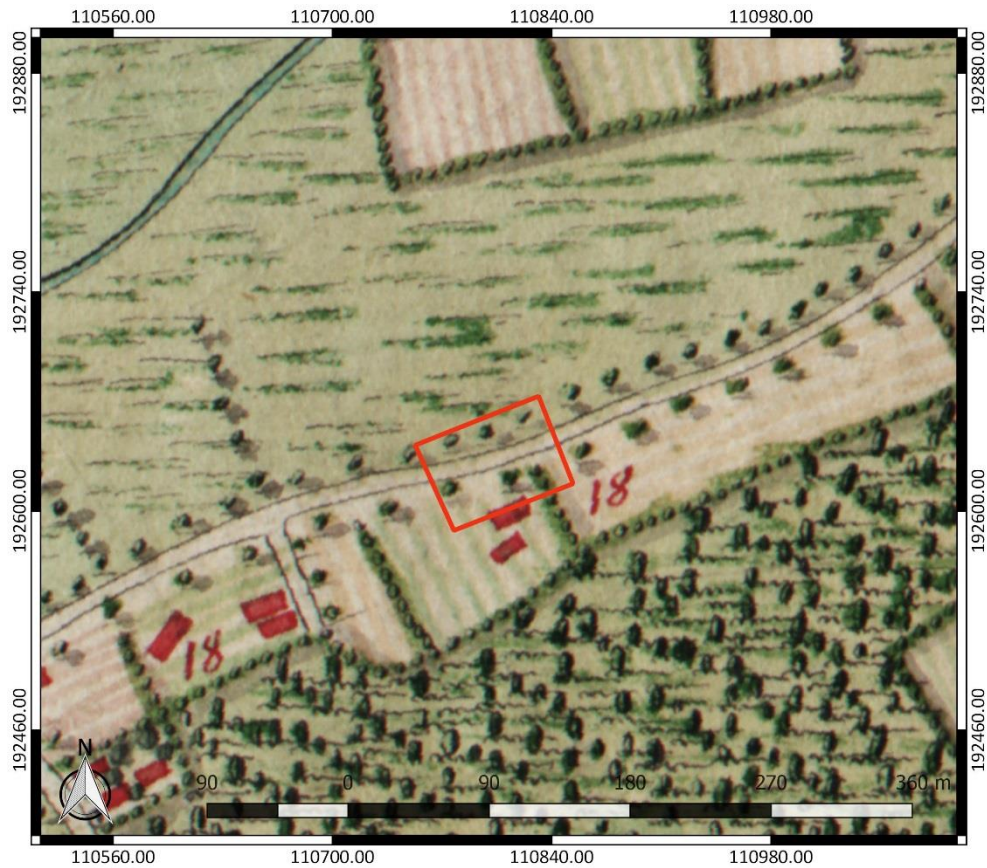
⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Heusden [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121347> (geraadpleegd op 19 december 2017)

Figuur 15: Figuratieve kaart van Heusden door Philippe Benthuis (www.cartesius.be)

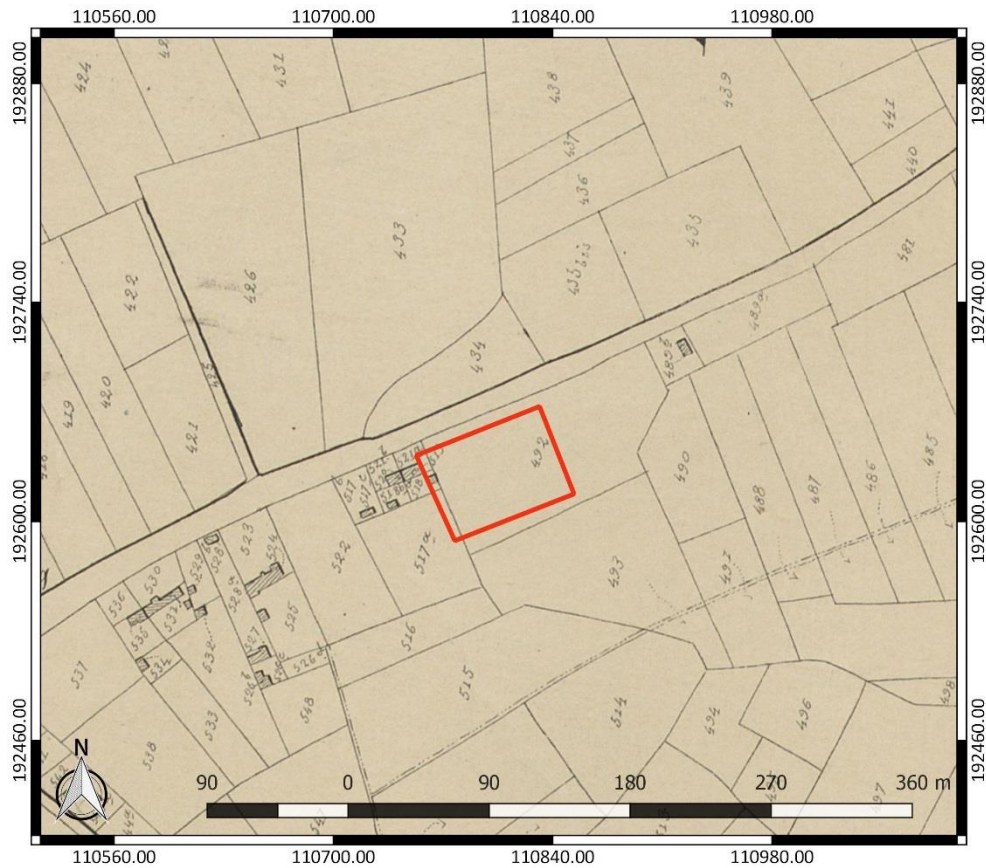
Figuur 16: Kabinetkaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 17: Detail Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

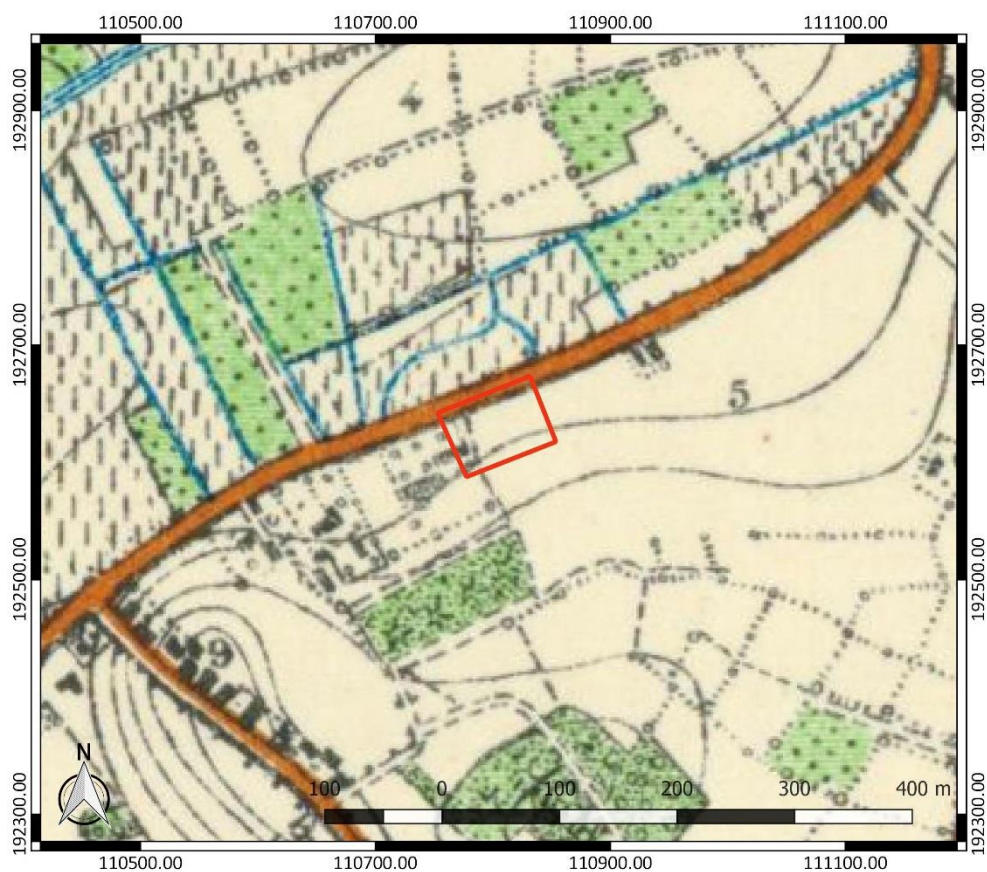
Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

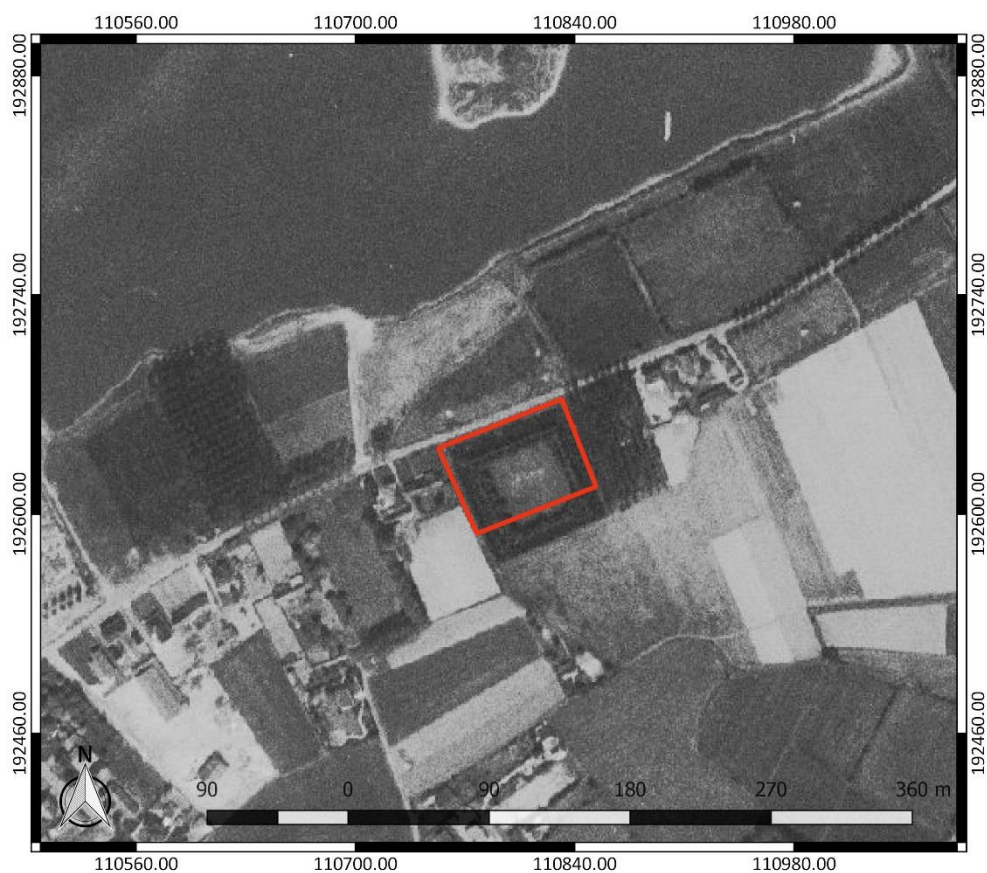
Figuur 19: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) is een klein gebouw in het uiterste westen van het terrein te bemerken. Vermoedelijk was het onderzoeksgebied verder nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 18 en Figuur 19). Ook een topografische kaart uit 1910 toont bebouwing in het westen van het terrein (Figuur 20).

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) geeft voor het eerst een beeld van het Damslootmeer, ten noorden van het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied lijkt onbebouwd, maar wel ingenomen door bomen en centraal een vierkant grasland. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 22) toont voor het eerst bebouwing centraal binnen het onderzoeksgebied. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6).

Figuur 20: Topografische kaart uit 1910 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

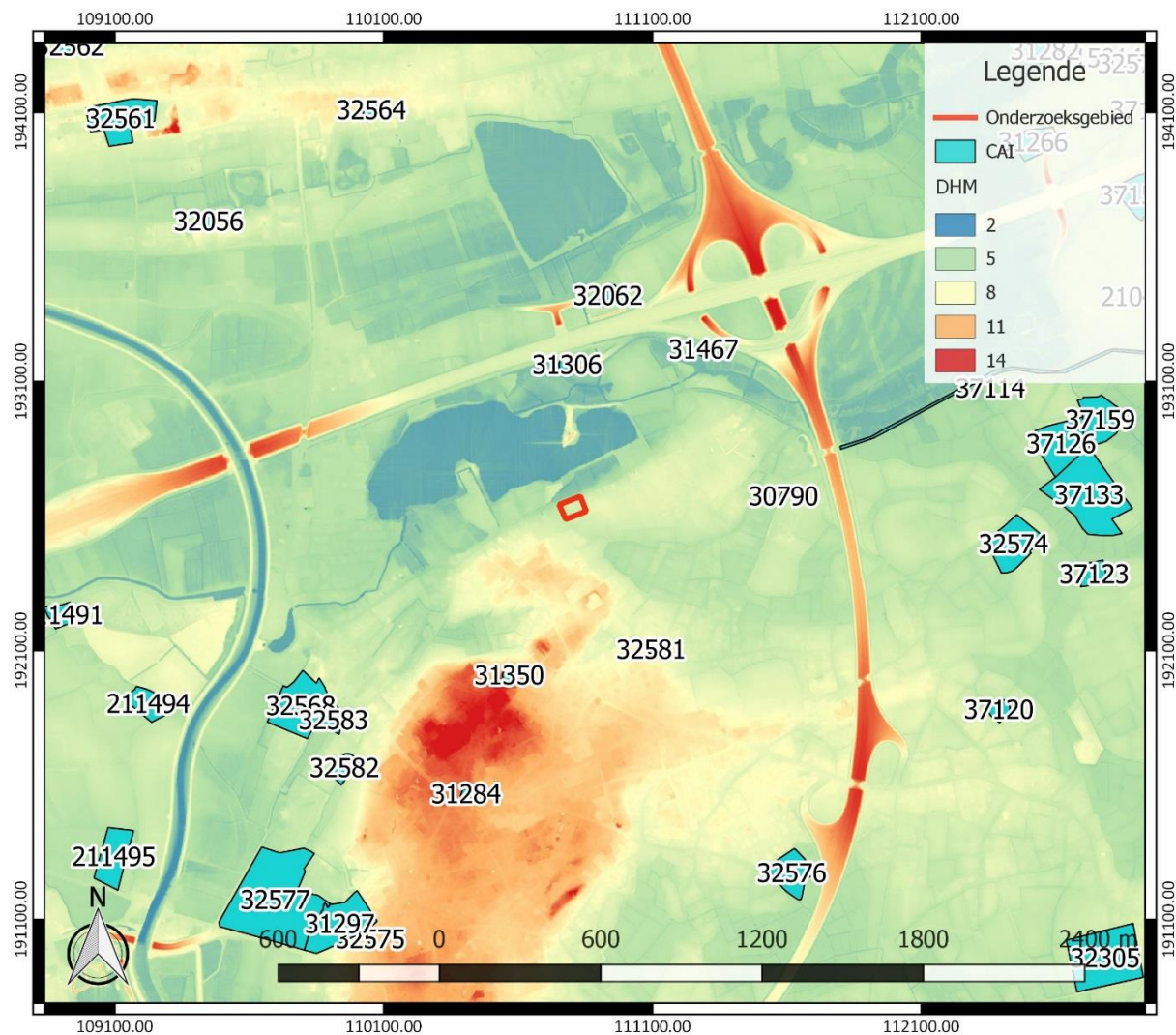
Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Ten noorden en ten noordoosten van het onderzoekgebied werden vondsten uit de steentijd aangetroffen. Ter hoogte van de Stapsteenweg (CAI ID 31306) kwam organisch materiaal uit het neolithicum aan het licht. Het gaat om een hertshoornen hak. Vermoedelijk kan deze in het vroeg- of midden-neolithicum geplaatst worden. In het Hauwstraatje (CAI ID 31467) werden een aanvalswapen en een gebroken speerpunt gevonden, die in de steentijd gedateerd worden. De interpretatie is echter twijfelachtig en de datering onzeker. Op iets grotere afstand werd prehistorisch lithisch materiaal gevonden op vindplaats CAI ID 37159. Het gaat om twee afslagen, een stuk van een nucleus en een pijlpunt. Ter hoogte van het Viergemete (CAI ID 37123) werd aan de hand van veldprospectie een afslag van onbepaalde datering gevonden.¹⁰

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31306, Stapsteenweg (HSDN93) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31467, Hauwstraatje (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37159, Goed ten Cattenaye (LA71) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37123, Viergemete (LA23&24) (geraadpleegd op 19 december 2017)

Figuur 23: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied
(<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m

Ten oosten van het terrein werd in de Gaverstraat (CAI ID 30790) bij toeval een mal gevonden, gevormd door twee bronzen schelpen en bijeengehouden door vijf pinnen en een uitsteeksel. De vondst dateert mogelijk uit de late bronstijd of de vroege ijzertijd. Niet ver van deze vondst werden een bronzen bijl en een lanspunt gevonden, die er echter niet in gemaakt zijn. In de ruimere omgeving doken ook resten uit de metaaltijden op ter hoogte van CAI ID 211494. Het gaat om enkele scherven handgevormd aardewerk die, samen met een greppel van onbepaalde datering, bij proefsleuvenonderzoek werden gevonden. Bij eenzelfde type onderzoek op locatie CAI ID 211495 werden paalkuilen die een plattegrond vormen en een greppel, geassocieerd met handgevormd aardewerk, aangetroffen. Ze worden in de late ijzertijd of de Romeinse periode gesitueerd.¹¹

In de omgeving zijn ook resten uit de Romeinse tijd aanwezig. Ter hoogte van de Lage Heirweg (CAI ID 37114) liep mogelijk een Romeinse weg. Het tracé loopt over het grondgebied van Kalken, Laarne en Overmere. Mogelijk liep de weg in westelijke richting verder tot in Destelbergen-Eenbeekeinde.

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 30790, Gaverstraat 23 (HSDN 105) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 211494, Gentbrugse Meersen 2 (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 211495, Gentbrugse meersen 3 (geraadpleegd op 19 december 2017)

Langs het tracé komen veelvuldige losse vondsten van Romeins aardewerk voor (onder meer op CAI ID 37159 en CAI ID 37126), wat een indicatie is voor een Romeinse datering. Het wegtracé kan echter ook jonger zijn. Op locatie CAI ID 37126 werd een fragment van een bronzen spiraalfibula uit de Romeinse tijd gevonden. Op de vindplaats Berken Zant (CAI ID 32056) werden dan weer twee muntschatten uit de Romeinse periode aangetroffen. In de nabijheid werden een hoop houtskool en ijzerfragmenten gevonden. Er is echter geen onderling verband aangetoond.¹²

Ook resten uit de middeleeuwen kwamen aan het licht in de omgeving. Het "Kasteel van Heusden" of "Kasteel van Heusdongen" (CAI ID 32062) gaat mogelijk terug op een motte uit de volle middeleeuwen. In een eerste fase (tot aan het begin van de 13de eeuw) zou het een burcht met vierkante donjon en ringgracht geweest zijn. Deze castrale motte klimt op tot het begin van de 11de eeuw. Het kasteel deed dienst als zetel van de heerlijkheid Heusden. Aan het begin van de 13de eeuw werd het door burggraaf Zeger III omgevormd tot een versterkt kasteel met een opper- en neerhof. Door zijn huwelijk met Beatrix van Heusden werd het kasteel van Heusden vanaf ca. 1200 de zetel van het burggraafschap Gent. Zeger III zou aanvankelijk de bestaande burcht van Heusden hebben willen omvormen naar het model van het Gentse Gravensteen. Uiteindelijk behield hij het oude herenverblijf en voegde ten noordoosten een tweede cirkelvormige, omgrachte vestingsmuur toe, zodat de walgrachten een achtvorm verkregen. Het geheel werd nog van een rechthoekige buitenwalgracht voorzien. Het versterkte kasteel van Zeger III vormde tussen de 13de en de 17de eeuw een strategisch gelegen, vrijwel oninneembare vesting, onder meer doordat de omgeving in een straal van 2500 m overstroomde. In een derde fase, tijdens de 20ste eeuw, werd een lusthof opgericht binnen de walgrachten van het verdwenen middeleeuws kasteel.¹³

In de omgeving bevinden zich nog verschillende sites met walgracht uit de late middeleeuwen. Het Hof te Lovelde (CAI ID 32576) is een voormalige omgrachte pachthoeve. De heerlijkheid van Loovelde bestond reeds in de 14de eeuw. Oorspronkelijk was hier het kasteel van de heren van Loovelde gevestigd. Later werd het vervangen door de pachthoeve. Het Pachthof van het Goed ten Durpe (CAI ID 32582) is eveneens een site met walgracht uit de late middeleeuwen. De heerlijkheid "ten Durpe" werd reeds vermeld in de 13de eeuw. Het Kasteel Ocket (CAI ID 32568) gaat waarschijnlijk terug op het vroeger leen van Grooten Hoek, een walgrachtsite langs de Schelde, die in oorsprong minstens opklimt tot de 15de eeuw. Het kasteel zelf dateert uit de nieuwe tijd.¹⁴

Ook het Hof en Leen ter Aelmeersch (CAI ID 32577) is een site met walgracht bij de Schelde. Het hof klimt op tot de late middeleeuwen. Aan het begin van de 17de eeuw liet Joris van Crombrughe, heer van Poeke, op het hof en leen van Aelmeersch een nieuw kasteel of "huys van plaisance" bouwen. Het kasteel is tegenwoordig ook gekend als "Kasteel Kervyn d'Oud Mooreghem" en "Kasteel Stas de

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37114, Lagen Heirweg (LA67& K13) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37159, Goed ten Cattenaye (LA71) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37126, Lagen Heirweg (LA28) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32056, Berken Zant (geraadpleegd op 19 december 2017)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32062, Kasteel van Heusden (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kasteel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35756> (geraadpleegd op 19 december 2017)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32576, Hof van Lovelde (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Hoeve Hof te Lovelde [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35804> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32582, Pachthof van het Goed ten Durpe (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Hoevesite [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35938> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32568, Kasteel Ocket (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kasteel Ocket [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35744> (geraadpleegd op 19 december 2017)

Richelle". In 1725 hoorde het toenmalige kasteel met complexe meerdelige omgrachting, toe aan de heer van Boelare. De oostelijke walgracht grensde aan de zogenaamde "Vortendries". Een weg scheidde het goed van het "Kasteel ter Kerckhove" (CAI ID 31297), de voornaamste heerlijke site van Heusden, die toen in het bezit was van baron Reylof. Het Kasteel ten Kerckhove, gelegen in hetzelfde kasteelpark, was een dubbel omgrachte site met een cirkelvormige, behuisde en omgrachte motte of opperhof binnen een ruimere rechthoekige omgrachting met bijgebouwen en een poort die uitkeek op de "Vortendries." Het kasteel werd herbouwd rond 1748 en gesloopt in 1901. Enkel een gedeelte van de walgrachten en van de kelderverdieping is bewaard.¹⁵

Andere walgrachtsites zijn het Goed ten Cattenaye (CAI ID 37159) en het Buitenhof (CAI ID 32583). Het Goed ten Cattenaye bestond reeds in 1413 en mogelijk al in de 13de eeuw. De woonzone binnen de walgracht werd langs noord- en oostzijde omgeven door een tweede gracht. Bij archeologisch onderzoek kwamen tevens oudere sporen van akkerbouw voor de 13de eeuw aan het licht. Ook werd er aardewerk uit de volle en late middeleeuwen gevonden. In de nieuwe tijd kwam er een hoeve. De woonzone werd verschillende keren opgehoogd. Mogelijk dateert ook het Buitenhof uit de late middeleeuwen. Deze voormalige buitenplaats klimt minstens op tot begin 18de eeuw.¹⁶ Verder werd er op verschillende locaties aardewerk uit de (late) middeleeuwen verzameld. Het betreft de vindplaatsen CAI ID 37123, CAI ID 37126 en CAI ID 37133.¹⁷

Er zijn ook resten uit de nieuwe tijd aanwezig in de omgeving. Het gaat onder meer om sites met walgracht, waaronder CAI ID 37120, die mogelijk ouder is dan de nieuwe tijd, en de Schalienhoeve (CAI ID 32574). Op het terrein van de Schalienhoeve zou zich een kasteel hebben bevonden. Het kasteel verdween vermoedelijk eind 18de-begin 19de eeuw. De naam van de latere hoeve verwijst naar verluidt naar bouwresten (waaronder schalies) van het verdwenen kasteel. In het landschap is een opvallend boerenerf scherp afgebakend door de omgrachting. Het Kasteel Ter Burcht (CAI ID 32561) was ook omgracht. De vroegste vermelding dateert uit de 18de eeuw. Het Hof te Stijlvoorde (CAI ID 32581) is een omgrachte hoeve. De oudste vermelding gaat terug tot 1705. Een deel van de walgracht is bewaard. De huidige gebouwen zijn van recentere datum.¹⁸

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32577, Hof en Leen ter Aelmeersch (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kasteeldomein Stas De Richelle [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35966> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31297, Kasteel ten Kerckhove (geraadpleegd op 19 december 2017)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37159, Goed ten Cattenaye (LA71) (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Goed ten Cattenaye [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/54771> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32583, Buitenhof (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kasteel Buitenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35905> (geraadpleegd op 19 december 2017)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37123, Viergemete (LA23&24) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37126, Lagen Heirweg (LA28) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37133, Lagen Heirweg (LA42) (geraadpleegd op 19 december 2017)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37120, Viergemete (LA9) (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32574, Schalienhoeve (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Schalieveldhoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35770> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32561, Kasteel Ter Burcht (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Buitenplaats Ter Burcht [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35649> (geraadpleegd op 19 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 32581, Hof te Stijlvoorde (geraadpleegd op 19 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Hoeve Hof te Stijlvoorde [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/35929> (geraadpleegd op 19 december 2017)

Ten slotte werden er ter hoogte van CAI ID 211495, waar ook al sporen uit de ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig bleken, kuilen met baksteenafval van een steen- en pannenbakkerij uit de nieuwste tijd aangetroffen.¹⁹

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Op basis van de gegevens uit het bureauonderzoek blijkt het onderzoeksgebied archeologisch potentieel te kennen. De ligging aan de rand van een verhevenheid, op de overgang naar laagveenmoerasgebied, in de nabijheid van waterlopen en de vondst van archeologische resten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd in de omgeving, maakt dat waardevolle archeologische resten uit deze periodes kunnen voorkomen binnen het onderzoeksgebied. Andere gekende archeologische waarden in de omgeving omvatten kastelen en sites met walgracht uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Op basis van historische kaarten en het DTM zijn er geen concrete aanwijzingen dat gelijkaardige structuren te verwachten zijn binnen het onderzoeksgebied. Wel blijkt het onderzoeksgebied langs een historische weg te liggen. De zogenaamde Ferrariskaart lijkt historische bebouwing binnen het onderzoeksgebied te situeren. Op andere kaarten en luchtfoto's blijkt het onderzoeksgebied steeds in gebruik geweest als akkerland en als grasland, tot het in de 20ste eeuw bebouwd en bebost werd.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen quasi het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Ook dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden. Dit doet besluiten dat binnen het grootste deel van het onderzoeksgebied (ca. 3638 m²) het bodemarchief bedreigd is. Enkel in een bouwvrije zone in het westen van het onderzoeksgebied worden geen werken gepland.

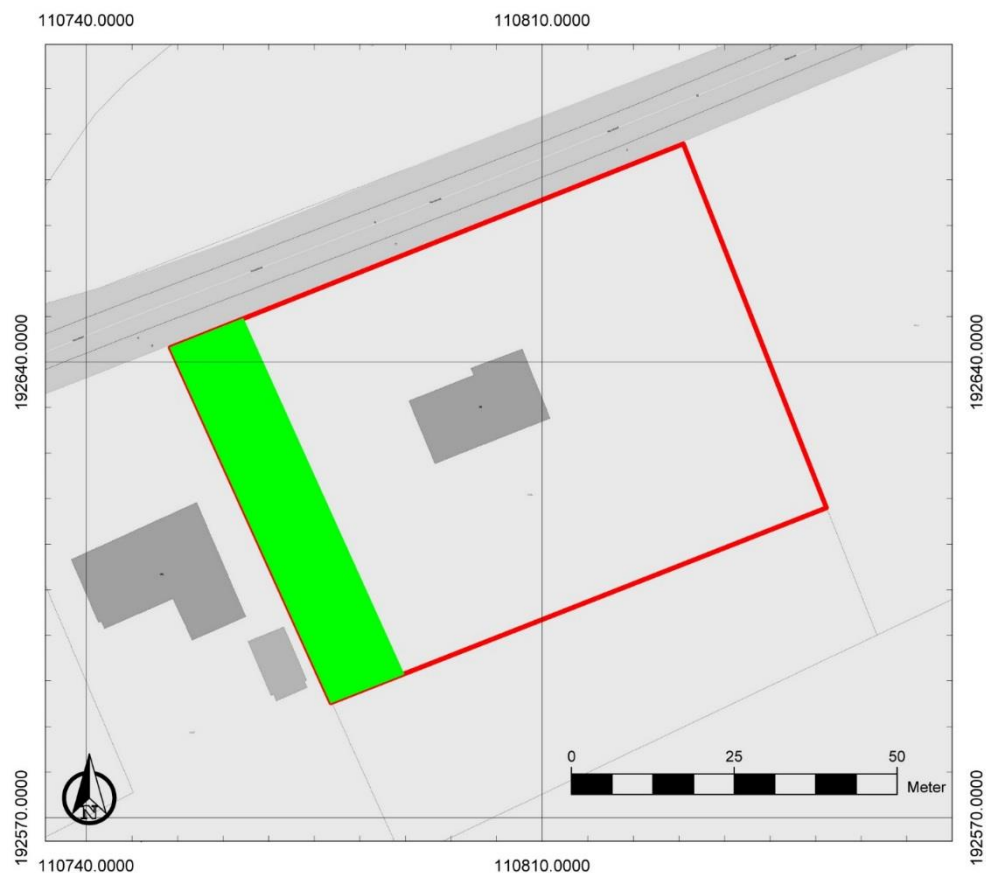
2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is met name een verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd enerzijds en er dient rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van historische bebouwing op het terrein. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein wordt een goede bewaring van het bodemarchief verwacht. Omwille van het archeologisch potentieel van het terrein en de verwachte goede bewaring van het bodemarchief is bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen in een zone van ca. 3638 m².

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 211495, Gentbrugse meersen 3 (geraadpleegd op 19 december 2017)

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland en bebost is. Landschappelijk booronderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op steentijd artefactensites in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Na elke nieuwe stap in het archeologisch vooronderzoek dient telkens opnieuw de afweging gemaakt te worden of bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is en welke onderzoeksmethodes hiervoor het meest aangewezen zijn.

Figuur 24: Het onderzoeksgebied (rood) met aanduiding van de zone waar geen bodemingrepen gepland worden en waar geen bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is (groen), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is met name een verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd enerzijds en er dient rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van historische bebouwing op het terrein. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein wordt een goede bewaring van het bodemarchief verwacht. Omwille van het archeologisch potentieel van het terrein en de verwachte goede bewaring van het bodemarchief is bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Haecon nv./G. De Moor, 2000: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 22 Gent, Gent.*

4.2 Websites

Cartesius (2017)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2017)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)

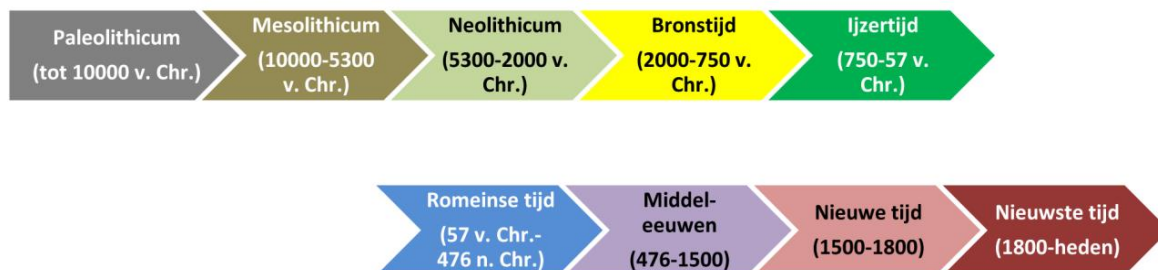
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017K260

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/12/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
3	Verstoringskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
4	Overzichtskaart	Aanduiding bouwvrije strook	1:1	Digitaal	20/12/2017
5	Bouwplan	Verkavelingsplan	1:1	Digitaal	18/12/2017
6	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	18/12/2017
7	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
8	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	19/12/2017
9	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
10	Quartairegeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
11	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
12	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
13	Historische kaart	Figuratieve kaart van Heusden door Philippe Benthuis	1:1	Digitaal	18/12/2017
14	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	18/12/2017
15	Historische kaart	Detail Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	18/12/2017
16	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	18/12/2017
17	Historische kaart	Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp	1:1	Digitaal	18/12/2017
18	Topografische kaart	1910	1:1	Digitaal	18/12/2017
19	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	20/12/2017
20	Overzichtskaart	Nodig geachte maatregelen	1:1	Digitaal	20/12/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017K260

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2017	Digitaal	18/12/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	18/12/2017
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	18/12/2017